
СЛАВІСТИЧНІ І МАКЕДОНІСТИЧНІ НАУКОВІ ІНТЕРЕСИ

Доповідь академіка Македонської академії наук і мистецтв Б.П. Ристовскі
з нагоди вручення Золотої медалі ім. В.І. Вернадського НАН України

З відчуттям особливої честі сьогодні приймаю найвищу відзнаку Національної академії наук України — Золоту медаль імені першого президента Академії і видатного українського вченого академіка Володимира Івановича Вернадського. Нагородження сприймаю і як визнання Македонської академії наук і мистецтв та македонської науки загалом. Вважаю своїм обов'язком висловити сердечну подяку також і за організацію минулорічної книжково-інформаційної виставки з багатих македоністичних фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, присвяченої 80-річчю з дня мого народження. Разом із тим дозвольте передати вам подяку і найсердечніші вітання від імені новообраного президента Македонської академії академіка Владимира Камбовського з побажаннями подальшого успішного співробітництва на благо наших народів і держав.

Досліджувати історію слов'янських народів, мов, літератур і культур я розпочав шість десятиліть тому, після прочитання другого видання книги македонського слов'янознавця Крсте Мисиркова. Крім усебічного комплексного вивчення так званого македонського питання, мене дуже рано зацікавила проблема місця і ролі Македонії в слов'янському світі. Уже в школі я опанував сербохорватську й болгарську мови, пізніше російську, словацьку і словенську, читав також на всіх інших мовах слов'ян. Зокрема, вивчав історію формування слов'янських літературних мов у зв'язку з розвитком національної самосвідомості й історію формування сучасних слов'янських культур. Особливу увагу приділив дослідженню історії мов і культур так званих «неісторичних» слов'янських народів — словенського, словацького, білоруського, лужицькосербського і, зокрема, українського. Це дало змогу мені зрозуміти, що історія македонського народу в основному майже нічим не відрізняється від історичного розвитку цих слов'янських народів і мов і що коріння взаємозв'язків іде в глибоку давнину.

Науковий інтерес до історії слов'ян проводив мене у туманні часи християнізації та слов'янської писемності. Початок цього надзвичайно важливого процесу знову привів мене до Македонії. Слов'янознавство стало орієнтиром моїх наукових досліджень і самої Македонії та македонців. Дорога спрямовувала мене в Салоніки, Велеград, Охрид і Київ. Я повинен був зіткнутися з питанням

істини в науці й політиці. Вивчав становлення національної самосвідомості як у Македонії, так і в усьому слов'янському світі. Необхідно було дослідити процес розвитку писемної мови і слов'янської літератури, етнографії та народної творчості. Проведена паралель між розвитком цих дисциплін відкрила для мене в Македонії багато спільного і близького. Схожі й перешкоди на шляху нормальної побудови і розвитку, і боротьба народу за утвердження македонської національної ідеї та македонської літературної мови, а також і його столітні прагнення до створення і зміцнення своєї державності.

На основі наукових досліджень я зміг дійти таких висновків.

Македонія справді є колискою слов'янської писемності. Солунські брати Кирило і Мефодій, за дорученням візантійського імператора Михайла III, створили в IX столітті першу слов'янську азбуку (глаголицю) на основі македонської говірки з околиць Солуні. Це відбулося за бажанням моравського князя Ростислава і в інтересах візантійської політики та стратегії в рамках моравсько-візантійської державної угоди проти болгарсько-франкського військового договору. Отже, історичний розвиток привів до становлення першої слов'янської церковно-державної мови в Моравії.

Заінтригувала мене і проблема кореня етноніма «слов'яни». Уперше це ім'я трапляється в збережених історичних писемних джерелах кінця V століття нашої ери, під час переміщення народів Південно-Східної Європи. Згадано про слов'ян і антів, що згодом оселилися: перші — в Македонії, а другі — на території сьогоденної Болгарії. Тільки в Македонії утворилися так звані македонські склавинії — об'єднання слов'ян для володіння другим візантійським центром Солунь. Така назва слов'ян у Македонії збереглася аж до початку XI століття. Навіть і держава царя Самуїла спочатку називалася Склавінія.

Етнонім «слов'яни» поширювався в слов'янських країнах через слов'янську писемність. При цьому треба мати на увазі, що в

час, коли Мефодій захищав візантійський кордон від нападу болгар, його князівство в старих джерелах називається «княжение славянское». Новостворену глаголичну азбуку названо слов'янською, а сама мова від самого початку — це «языкъ славянский». Такою її й визнав Папа Римський. Після смерті архієпископа Мефодія (885) центром слов'янської писемності знову стала Македонія в розширених кордонах Болгарської держави. У найстаріших рукописах Климент підписується «епископъ славянский». До кінця IX — на початку X століття Охрид був головним центром слов'янської писемності. Хрещення Київської Русі (988) відбулося в результаті укладення договору князя Володимира з царем Самуїлом через на той час єдину автокефальну слов'янську церкву, Охридську архієпископію. Руська церква залишилася в лоні Охридської дієцези до 1037 року (і після розпаду царства Самуїла), коли вона увійшла в дієцези Константинополя. У цей період за допомогою Охрида на Русі створювалася слов'янська писемність і культура, а четверта дружина Володимира з охридського двору народила перших російських святих Бориса і Гліба.

Як слов'янознавця мене зацікавила історія македонського імені. І сьогодні в нас щодня точиться політична дискусія не стільки про назви «Македонія», «македонець» і «македонський» — це вже міцний спадок століть, скільки, на жаль, про претензію нашого сусіда Греції, яка сто років тому зайняла в Балканських війнах найбільшу частину етногеографічної Македонії і наполягає, щоб ми змінили нашу історичну назву, а отже й етнічну історію й культуру. Блокада триває два десятиліття. Політичні партії безрезультатно сперечаються про «антиквізацію» македонської історії. Але ж зрозуміло: ми успадкували назву, територію і традицію античної Македонії, включаючи і частину нащадків античних македонців. Проте ми все-таки — окремий слов'янський народ, що сформувався в результаті тисячолітнього розвитку на цій землі, зі своєю слов'янською мовою і слов'янською культурою.

У коло моїх філологічних наукових інтересів входять і питання історичного становлення сучасної македонської літературної мови та літератури. Тому, крім кирило-мефодіївських, російсько-македонських та українсько-македонських питань, я вивчаю македонський фольклор, діяльність різних науково-літературних товариств, македонської інтелігенції та окремих видатних македонських діячів XIX і XX століття: Миладинових, Пулевського,

Мисиркова, Чуповського, Димова, Драганова, Рацина, Вапцарова та інших. Плодом усіх досліджень стала монографія «Історія македонської нації» і перша національна Македонська енциклопедія. Завершуючи свою коротку доповідь на тему досліджень у галузі слов'янської історії, літератури і культури, дозвольте мені ще раз висловити глибоку вдячність за честь отримати високе визнання — Золоту медаль імені В.І. Вернадського.